

*М.О. Аршевський, директор Макіївської філії
АБ “Український БізнесБанк”,
І.Г. Брітченко, д-р екон. наук*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРЕДИТУВАННЯ ДОТАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ)

Постановка проблеми. Вугільна галузь має величезне значення для економіки та енергетичної безпеки держави. Вирішення її економічних, фінансових, технічних і соціальних проблем сприятиме не тільки розвитку вугільної промисловості, а й всього народного господарства. Основними проблемами вугільної промисловості є: застарілий морально та зношений фізично шахтний фонд, що визначає його низьку інвестиційну привабливість для здійснення інноваційної моделі модернізації та розвитку вугільної промисловості; хронічна нестача власних обігових коштів, державної підтримки, запозичень, недержавних інвестицій як на забезпечення поточного функціонування, так і для розвитку вугледобувних підприємств.

Аналіз проходження грошових коштів та отримання кредитних ресурсів свідчить, що підприємства вугільної промисловості обслуговуються більш ніж в 30 комерційних банках України. Відсотки за користування кредитними ресурсами коливаються від 15 до 25 %. Відсутність єдиної фінансової політики по залученню кредитів негативно відбивається на фінансово-економічному стані вугільних підприємств, призводить до нераціонального використання запозичених коштів. З іншого боку, існує ряд проблем, які виникають у комерційних банків при кредитуванні державних підприємств. Так, більшість державних підприємств мають капіталомісткі виробництва з гострим дефіцитом обігових коштів, що в свою чергу, ставить перед банками-кредиторами завдання по наданню значних довгострокових кредитів. Для дотримання нормативів, які встановлені НБУ, банки-кредитори повинні володіти достатнім регулятивним капіталом, пасивною базою, збалансованою за строками кредитування та резервами. Відповідно до Закону України “Про введення мораторію на примусову реалізацію майна” майно державних підприємств-позичальників, у статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 %, не може розглядатися банком-кредитором як забезпечення зобов'язань за кредитом. При аналізі платоспроможності позичальника, це не дозволяє адекватно використовувати такі показники, як КЛ1, КЛ2, КП (показники миттєвої, поточної, загальної ліквідності). Державні підприємства, зокрема підприємства вугільної промисловості, вкрай нерегулярно отримують державні дотації та кошти від реалізації продукції, що негативно відбивається на дотриманні графіка погашення кредиту та процентів по ньому. У зв'язку з формальною збитковістю вугільних підприємств виникає необхідність в дотаціях. Як наслідок, стає неможливим застосування класичної формули розрахунку рентабельності активів позичальника. Дотаційне підприємство не отримує прибутку, а його активи

знаходяться у повному господарському підпорядкуванні керівників підприємства з обмеженнями, які викладені в діючому законодавстві України. Через аналогічні причини не уявляється можливим застосування формули рентабельності продажу. Проте досить інформативним може бути аналіз грошових потоків позичальника за наступною формулою:

$$K = \frac{(H_{см} \cdot n) - (З_{м \cdot n}) - Z_i}{C_k},$$

де K – співвідношення надходжень грошових коштів позичальника до обсягу зобов'язань за кредитом;

$H_{см}$ – середньомісячні надходження на рахунок позичальника за період часу (як правило, 3 місяці);

$З_{м}$ – середньомісячні умовно-постійні витрати позичальника;

Z_i – податкові платежі та інші зобов'язання;

n – термін дії кредитного договору (кількість місяців);

C_k – сума кредиту та процентів по ньому.

Саме застосування даної формули при аналізі дозволяє з більшою часткою імовірності визначити достатність коштів у позичальника для виконання своїх зобов'язань.

Мета статті – розгляд проблем, які виникають при кредитуванні дотаційних підприємств державної форми власності та визначення можливих шляхів зменшення їх негативного впливу протягом дії кредитного договору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем кредитування дотаційних підприємств державної форми власності приділяється значна увага, у тому числі й на законодавчому рівні. Незважаючи на суттєві досягнення в цьому напрямку, існує низка невіршених питань, які залишаються у спектрі наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з вказаних проблем, на перший погляд складається парадоксальна ситуація: з одного боку, комерційні банки можуть і хочуть кредитувати державний сектор економіки, з іншого – існує ряд серйозних проблем в цій галузі. Оскільки перші проблеми є скоріше не проблемами, а особливостями кредитування державних підприємств, то останні, особливо проблеми по забезпеченню зобов'язань по кредиту, ставлять непереборні перешкоди на шляху такого кредитування. Певний досвід роботи з кредитування подібних підприємств дозволив відпрацювати ряд заходів, які дають змогу зменшити негативний вплив неплатежів у вугільній галузі, а також удосконалити деякі норми законодавства. Перш за все, варто врахувати, що споживачами продукції вугледобувної галузі є як державні, так і приватні (комерційні) підприємства. Саме комерційний споживач може стати відправним ланцюгом при вирішенні проблем по забезпеченню зобов'язань за кредитом. Крім того, Закон України “Про введення мораторію на примусову реалізацію майна” забороняє звернення стягнення на майно державних підприємств, але не його виготовлену продукцію. Саме цей факт, окрім забезпечення кредиту, дозволяє банку уникнути необхідності формування обов'язкових резервів при відповідній пропорції розміру кредиту та вартості застави. Відповідно до ст. 553-559 Цивільного кодексу України, банку необхідно здійснити наступні дії:

1. Провести переговори зі споживачем вугільної промисловості (недержавним підприємством) на предмет співробітництва й визначення обсягів споживання.

2. Укласти кредитний договір між банком і позичальником.

3. Укласти договір поручительства між банком, позичальником і споживачем, за яким останній зобов'язується виконати зобов'язання позичальника.

4. Укласти договір застави продукції державного підприємства як забезпечення за кредитом.

На перший погляд, при наявності такого виду забезпечення кредиту як поручительство, відпадає необхідність застави. Проте, керуючись Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями, банки вимушені класифікувати позичальників – державні підприємства – досить негативно, виходячи з того, що вугільні підприємства є збитковими й отримують дотації з Державного бюджету. Як наслідок, банк стикається з проблемою формування резервів, адекватних сумі наданого кредиту, що, в свою чергу, призводить до додаткових витрат. Цю проблему допомагає вирішити механізм 10-кратної застави по відношенню до суми кредиту. При роботі з позичальниками – вугільними підприємствами – такою заставою може бути вугільна продукція на складах підприємства або поручителя та вугілля майбутнього видобутку. Крім того, дана норма дозволить поручителю стати власником вугільної продукції при невиконанні позичальником своїх зобов'язань.

При супроводженні кредиту, з метою відповідного формування резервів, необхідно систематично обстежувати предмет застави та здійснювати перевірку фінансового стану позичальника.

З метою уникнення можливих збитків, банк повинен чітко вказати в договорі поручительства обсяг відповідальності поручителя й порядок виконання зобов'язань, а саме: поручитель приймає на себе відповідальність за погашення як самого кредиту, так і процентів по ньому, а також комісій, штрафів і т. ін., а для виконання зобов'язань поручителем, достатньо звернення банку-кредитора до поручителя та факту прострочення сплати процентів (погашення кредиту). Крім того, на нашу думку, слід передбачити солідарну відповідальність поручителя і позичальника перед банком. Наприклад, державне підприємство отримує кредит на виробничі цілі, та у разі неможливості самостійно погасити заборгованість за відсутністю коштів, може скористатися послугами поручителя. Споживач-поручитель отримує продукцію державного підприємства та, у відповідності зі ст. 556 ЦК України, банк отримує дохід у вигляді процентів при мінімальних ризиках, що в цілому сприяє економічному зростанню. Крім того, застосування застави вугілля, в тому числі й вугілля майбутнього видобутку, дозволяє підприємству уникнути податкової застави.

Проте, слід відмітити, що сам факт наявності подібної практики, говорить про суттєве відставання законодавчої бази від реалій сучасної економіки.

Висновки. Таким чином, найближчим часом необхідно розробити єдині правила кредитування державних підприємств і прийняти окремий нормативний документ, в якому б передбачувались сучасні способи регулювання ризиків при

кредитуванні дотаційних підприємств. Такими способами, на наш погляд, можуть бути гарантії держави, або введення в обіг сучасних похідних фінансових інструментів, які б дозволили використовувати їх як предмет застави при кредитуванні державних підприємств і вільно оберталися на ринку цінних паперів.

Список літератури

1. Бритченко И.Г. Проблемы инвестирования коммерческими банками предприятий угольной отрасли // Труды V научной конференции преподавателей и студентов МЭГИ. – Макеевка: МЭГИ, 1999.
2. Бритченко И.Г. Финансовая деятельность предприятия в условиях перехода банковской системы к прогрессивным кредитным технологиям // Материалы Всеукраинской научно-практической конференции “Проблемы эффективного функционирования предприятий в современных условиях”, Севастополь, 20-25 апреля 2003 г. – Севастополь: СевНГУ, 2003.
3. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями. Постанова НБУ від 06.07.2000 № 279 // <http://www.bank.gov.ua>.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // <http://www.bank.gov.ua>.
5. Про впорядкування роботи з банками: Наказ Міністерства вугільної промисловості від 11.09.2006 № 464 // <http://www.nau.com.ua>.
6. Про введення мораторію на примусову реалізацію майна: Закон України від 29.11.2001 № 2864-III // <http://www.nau.com.ua>.
7. Про заставу: Закон України (зі змінами і доповненнями) від 16.09.2005 № 2801-IV // <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
8. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова НБУ від 28.08.2001 № 368 // <http://www.bank.gov.ua>.
9. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. // <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
Отримано 06.11.2006

Аршевський М.О. Деякі аспекти кредитування дотаційних підприємств державної форми власності (на прикладі вугільної промисловості) / М.О. Аршевський, І.Г. Бритченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - Вип . 19. - С. 53–57.